

Dr. Hans Gehl

O nouă monografie istorică și câteva întrebări

Recent am primit și am citit o publicație interesantă în formatul DIN-A4: MELENTE NICA: *Vladimirescu-Glogovăț - File de monografie. Editura "Viața arădeană" 2004, 180 S., ISBN 973-7972-40-6.*

Iată un titlu deosebit, căci oare cine mai cunoaște vechiul toponim *Glogovăț* (deși s-a păstrat la stația feroviară), din moment ce toți locuitorii noi nu mai știu decât tabla cu numele comunei: Vladimirescu. Autorul "Filelor de monografie", Melente Nica, a funcționat ca profesor de limba română la Vladimirescu (în perioada 1948 – 1963, temporar și ca director școlar și al Căminului cultural), apoi ca profesor la Liceul Pedagogic din Arad (de la 1964 până la pensionare, în 1982). Pe lângă prodigioasa activitate didactică, profesorul MELENTE NICA s-a preocupat și de istoria Câmpiei Aradului, elaborând cu sprijinul unui cerc de colaboratori și publicația de față. În decursul cercetărilor, autorul se bazează, printre altele, pe monografia noastră (GEHL, HANS: *Glogovăț im Arader Komitat*, 1988), pe lucrarea lui TRIFU. ȘTEFAN: *Cetatea Orod und Arad (Ms., 87 p.)*, pe mai multe lucrări ale istoricilor români PASCU ȘTEFAN, PASCU HUREZAN GEORGE, ROZ ALEXANDRU, KOVACH GÉZA, CIUHANDU GHEORGHE, GLÜCK STEFAN, GREFFNER OTTO și pe documente din Arhivele Stat arădene. Astfel s-a adunat un material impresionant. Se pune întrebarea: Ce a făcut autorul cu acest material, pe baza intențiilor și a posibilităților sale?

Din "Cuvântul înainte", semnat la Arad în decembrie 2004, aflăm următoarele: "(...) Băștinașii sunt sfidați, intenționat uitați, intrați în anonimat, scribii vremii îi șterg din scrisul lor, menționându-i uneori ca dispăruți de pe scena istoriei. Documentele vremii, elogiind alte popoare, printre picături numai amintesc uneori de băștinași adică de români. Am strâns aceste picături cu grijă, ca pe o sfântă cuminecătură, în potirul istoriei acestor locuri, fără vid de populație românească, încercând să demonstrăm permanența prin veacuri a moșilor și strămoșilor noștri români – filonul central al prezentei monografii, de la care arareori ne-am abătut. (...) Am dori ca prezenta lucrare să constituie și un punct de plecare în vederea unei ample documentări a permanenței elementului românesc, din zorile formării noastre ca popor, și pe meleagurile Mureșului (...)"

Rezultă de aici un puternic filon ideologic, o idee preconcepțată și amplificată prin metafore religioase, greu de îmbinat cu veridicitate și imparțialitate istorică. Dar să vedem mai departe. Cartea este împărțită în 16 capitole, la prima vedere după sistemul universal al monografiilor istorice. Se vorbește astfel despre caracterizarea fizico-geografică a regiunii, despre toponime, instituții (respectiv Biserica Ortodoxă și Cetatea cu prepozitura), relieful antropoc (cele Cinci Movable și Movila cimitir), denumirile localității, însemnările istorice ale lui Ștefan Trifu, istoria veche a comunei Glogovăț și colonizarea sârbilor, colonizarea șvabilor, anii de prosperitate între 1800 și 1918, comuna ca parte a României, agricultura, întreprinderi economice, o statistică demografică și o documentare fotografică. Din această structurare a volumului rezultă deja o deviere pronunțată de la compoziția monografiilor tipice germane sau franceze, servind țelului principal, exprimat în "Cuvântul înainte" al "Filelor monografice".

Neavând posibilitatea de a cerceta din nou izvoarele privind comuna și zona Aradului, eu și co-autorii monografiei germane din 1988 nu va putea discerne din textul de față adevărul istoric față de anumite interpretări în favoarea populației române autohtone. Or, dubii apar la folosirea unor izvoare foarte eterogene și la lipsa unui istoric în interpretarea faptelor (autorul având o formație filologică-religioasă). Discutabilă este și constatarea că în afara notelor de subsol lipsește orice bibliografie și indicarea izvoarelor consultate.

Când am prelucrat monografia comunei Glogovăț (germ. *Glogowatz*), în 1987, am susținut în colectivul de redactare mereu poziția că o monografie germană trebuie să cuprindă și istoria populației românești și maghiare (locuitori, dascăli, viața economică și socială), în măsura în care este scrisă, respectiv cunoscută din documente. În mod similar, "Filele monografice" din 2004 se referă adesea la monografia germană, chiar și în cuvinte elogioase. Pe de altă parte, această publicație oferă răspunsul la unele probleme pe care le-am amintit, fără să reușim elucidarea lor, din cauza izvoarelor inexistente sau insuficiente. Astfel e cazul unei așezări evident românești cu numele "Bokovina" (Bucovina), existente înaintea comunei Glogovăț (la sud de teritoriul ei), toponime cum ar fi "Battonitza" (Batonița), identitatea șefilor haiducilor Glogov, care se pare că ar fi fost comandantul cetății locale de frontiere austrieco-turcă (între 1699-1718) și de care ar proveni denumirea comunei Glogovăț. Apoi poziția și însemnătatea vechii păduri de stejar de pe teritoriul comunei sau tradiția orală că în "Mureșului mort" s-ar fi scufundat barca cu comoriile revoluționarului maghiar Kossuth Lajos, proveniența numelor de familie (germane) Ardelean, Glogovicean etc.

Firește că relatarea noastră (v. Gehl 1988, p. 113 – 114) despre transferarea românilor băștinași la Semlac în anul 1765, e preluată cu amănunte. Dar nu se amintește plângerea țăranilor germani către Consilierul Imperial Anthon Cothmann, venit într-o inspecție că vitele românilor hoinăresc

prin câmpii și le distrug recolta. Transferul nu avuse deci motive naționale, ci economice. Au fost avantați iobagii care au practicat o agricultura intensivă și nu cei cu un pășunat extensiv, căci primul grup a garantat un impozit mai mare pentru împărat. Pe de altă parte este criticată o încercare monografică a unor dascăli din anul 1968, pentru că subliniază aspectul german al comunei, în care românii s-ar fi stabilit ulterior. Acest fapt contravine ideii de bază a "Filelor monografice", anume de a cimenta permanența necondiționată (timp de două milenii) a elementului românesc pe plaiurile mureșene. Admitem că o asemenea poziție mai este actuală, dacă nu chiar așteptată astăzi în România, dar ar fi de neconceput în Germania postbelică, din motivele cunoscute. Chiar ne amintim cu repulsie de terorizarea la care a fost supus istoricul arădan Egon Dörner în anii 1970, pentru că nu consimțise să transforme descoperirile arheologice datând din perioada popoarelor migratoare în artefacte dacice, precum i s-a cerut de superiorii lui, fixați atunci pe linie naționalistă.

Cu toate acestea, șvabii emigrați din cauza nedreptăților suferite sub regimul comunist, sunt gata să colaboreze cu foști lor vecini și colegi români, cu care ne vom întâlni în 2007 în Uniunea Europeană. Pentru a practica o colaborare fructuoasă e nevoie de parteneri competenți și de bună credință. Oare vom reuși să-i găsim?

Cu ocazia vizitei unui reprezentant ai Asociației Germanilor din Glogovăț în comuna natală, s-a înmânat primarului comunei, d-lui Ioan Crișan, un CD cuprinzând monografia comunei din 1988 în limba originală germană și în traducerea engleză (pentru concetățenii stabiliți în America), cu "Historia domus", adică istoria Bisericii Romano-catolice traduse în germană și alte documente despre comună. CD-ul s-a luat în primire dar nu se știe dacă va fi folosită sau va depune praf în vreun sertar uitat, căci nu se mai găsește nimeni la Primăria care cunoaște limba germană. Iar exemplarul donat Bibliotecii Județene Arad "A.D. Xenopol" își va găsi menirea fără îndoială, intrând în circuitul larg științific.

În asemenea împrejurări nu e de mirare că traducătorii și "interpreții" pentru denumirile populare ale străzilor, enumerați de Melente Nica (pe pag. 28 din "Filele de monografie): Radu Cureteanu, Marius Nica und Daniela Tomoiogă, nu au fost în măsură să-și achite onorabil de sarcina preluată, căci germana învățată la școală s-a dovedit a fi insuficientă, or un cadru didactic german, la care ar fi putut apela, pe semne că nu mai există în comună. (Oare și la Arad?) Numai astfel se pot explica numeroasele interpretări greșite, uneori chiar fantastice, redate pe pagina 28, din care amintim unele în mod exemplar:

- **Franken gasse**, str. lui Franken, str. Francilor (elvețienilor!, în loc de franconi, de pe Rin);
- **Laus gasse**, str. Săracilor, str. Păduchelui (fostul sat vechi Bucovina – oare?), Ulița oierilor. (Nu se amintește tradiția că după primul război mondial aici a staționat militari care au adus cu ei păduchii transmiși și civililor. Același izvor ca și pentru "Bucovina".);
- **Weinberle gasse**, Weibeeren gasse (numite așa de la boabele de struguri făcute stafide) str. Viticultorilor (cine a spus?), str. Cloșca, str. Gheorghe Doja;
- **Dorfraud gasse** (**Dortfrandweg** – Drumul marginii satului), str. Abatorului, str. Vlad Țepeș;
- **Letilomi gasse** (???) (Letilomi gasse – Lethi – uitare) **str. Uitării** (ce s-a uitat?), str. Cuza Vodă;
- **Kittel gasse** (???) (Kittel, halat de lucru, bluză), str. Bluzei, **str. Kithara**, **str. Lirei** (șvabiil au cântat la acordeon, dar nu la liră sau chitară!), str. Mureșului.

Din păcate, în aproape toate interpretările ale numelor de străzi și chiar în redarea textului latin din raportul consilierului imperial Cothmann există inexactități și confuzii. Am încercat să dezleg măcar misterul *străzilor uitării* și a *chitarei*, dar fără rezultat. Ceva asemănător nu a existat vreodată în comună. Căutând izvorul acestor denumiri: anexa 1 la harta 12 (cu trimiterea la întâlnirea Asociației Concetățenilor de la München, din 12 mai 1987 (dece?), ajungi în deșert, căci harta 12 (fiind chiar ea anexa 1, prezintă doar planul comunei, fără denumirea străzilor. Deci dubiosul "Letilomi" nu poate fi identificat. E de necrezut că adresarea către bărbați *Vetter* (nea) (de ex. *Vetter Michel*, nea Mihai) s-a uitat așa de repede, încât la capitolul "Împrumuturi lingvistice" (p. 120) termenul împrumutat "Fedăr" (fără precizarea sensului) e derivat dintr-un presupus **Weddar*, existând poate în limba gotică, dar nu în germană. "Fain" (de ce cu majusculă?) e derivat nu din germ. *fein* ('gut'), ci dintr-un **aus fer* (n), inexistent. Sursa lui nu poate fi identificată.

Făcând abstracție de scăderile amintite, materialul substanțial istoric a fost prezentat totuși relativ limpede în "Filele de monografie" discutate. Mai puțin arătos e aspectul grafic al publicației. Calitatea hârtiei, tipărirea și redarea fotografiilor nu sunt mulțumitoare deloc. Modul citării și numeroase alte aspecte redacționare sunt discutabile. Iar ilustrațiile de pe copertile cărții reflectă exclusiv istoria populației românești, după emigrarea șvabilor. Admit că s-ar putea reproșa și monografiei germane de la 1988 o oarecare unilateralitate. Aceasta se explica (dar nu scuza) prin majoritatea germanilor în comună până în al șaptelea deceniu al secolului trecut. Și din materialul statistic publicat rezultă că în anul 2002 printre cei 9817 de cetățeni ai comunei Vladimirescu (cu toate satele aferente) au fost 5651

de români și numai 222 de germani (trecuți demonstrativ după cei 145 de rrom/țigani), adică 176 de germani în sediul comunei, 43 la Horia și 3 la Mândruloc. În anul 1966 au mai însumat 4070, reprezentând 69% din populația comunei (cf. p. 154). Oare se justifică astfel ignorarea lor completă?

Fapt e că influența germană se resimte și astăzi ca urmare a celor 250 de ani, în care șvabii au locuit pe aceste meleaguri și au trudit pentru patria lor, fie ea, în decursul timpului, austriacă, maghiară sau română și unde ar trudi și acum, dacă nu ar fi fost evenimentele nefaste generate de stăpânirea comunistă care i-a împiedicat să mai trăiască astăzi în meleagurile natale. Acest "epizod german" ca și cel maghiar sau turcesc face parte din istoria complexă a României și merită să fie integrat cu discernământ și în istoria comunei.

Apropiata intrare a României în Uniunea Europeană va intensifica colaborarea cu țările din Europa apuseană, printre care se numără și Germania. La pregătirea acestui eveniment contribuie numeroase proiecte de cooperare în domenii diverse. Publicația monografică a lui Melente Nica descrie (pe p. 144-145) activitatea "Fundației Româno-Germane", înființată în anul 1992 și care întreține un "Centru de pregătire și perfecționare profesională". Acest centru contribuie la socializarea unor categorii de tineri. Cursurile de prelucrare a lemnului, din domeniul textil ș. a., întreținute de Fundație cuprind și învățarea limbilor engleză și germană, pentru care trebuie să existe și profesori. Or aceștia nu trebuie să fie indiferenți de istoria comunei, în care au trăit și au muncit, alături de concetățenii lor români, timp de secole și o populație germană.

Având în vedere aceste auspicii, Asociația Concetățenilor din Glogovăț-Vladimirescu ar trebui să găsească posibilități eficace de colaborare cu reprezentanții Fundației Româno-Germane, cu organele de conducere ale comunei și ale școlii pentru a iniția activități comune culturale și informative. Pe bună dreptate, locuitorii actuali români ai comunei Vladimirescu trebuie să cunoască istoria localității în care trăiesc și muncesc. Dar pentru veridicitatea istorică va trebui să cunoască toate etapele ale acestei evoluții, fără restricții și idei preconcepționale. La aceasta pot contribui ambele părți printr-o colaborare sinceră și plină de respect pentru parteneri. Am constatat – într-o colaborare științifică internațională de cinci ani (pentru cercetarea culturii populare din tot bazinul Tisei superioare) - că un asemenea proiect poate să dea roade bogate. De aceea aș dori să facem o încercare și în Valea Mureșului unde a fost leagănul copilăriei noastre, și sunt convins că vom putea realiza ceva valoros și folositor pentru ambele părți.

Tübingen, 23.12.2005